

Boerderij Beekvliet Seminarielaan 3 Sint-Michielsgestel

Voorwoord

In het kader van 75 jaar bevrijding heeft Heemkundevereniging De Heerlijkheid Herlaar een tentoonstelling gemaakt over het verblijf van de gijzelaars in Seminarie Beekvliet gedurende de Tweede Wereldoorlog. Deze expositie is gehuisvest in het meest toepasselijke gebouw hiervoor, namelijk de Beekvlietboerderij. De tentoonstelling, die is opgezet onder de bezielende leiding van voorzitter Koos Loose, strekt zich uit over alle ruimtes van het gebouw. Er wordt op professionele wijze een beeld geschetst van het dagelijkse leven van de gijzelaars tijdens hun detentie in de gebouwen van Beekvliet vanaf het voorjaar van 1942 tot de bevrijding in oktober 1944. Het is mede door deze expositie dat het besef is gegroeid hoe belangrijk deze oorlogsperiode voor de geschiedenis van Beekvliet, Sint-Michielsgestel en ook nationaal is. Het verblijf van de gijzelaars is onlosmakelijk met Beekvliet verbonden en zou eigenlijk door een permanente tentoonstelling op locatie levend gehouden moeten worden. De tentoonstelling dient dan te worden gezien in het brede kader van de Tweede Wereldoorlog, waarbij volgens Koos Loose ook het Groot Seminarie van Haaren en Kamp Vught betrokken kunnen worden.

Bovenstaande heeft geleid tot de wens om naast de tentoonstelling ook het boerderijgebouw voor de toekomst veilig te stellen. Hoewel de boerderij veel minder allure heeft dan het naastgelegen hoofdgebouw is ze historisch gezien altijd een belangrijk onderdeel geweest van het seminariecomplex. In combinatie met een nieuwe bestemming, die een markante periode uit de historie van Beekvliet laat zien, kan de voormalige boerderij de totaliteit van het historisch ensemble versterken. Op verzoek van de heer Loose heeft BertensBouwhistorische Rapportage een bouwhistorische verkenning gemaakt van het boerderijgebouw. Hierin speelt de historische context van het gebouw een grote rol. Bij de voor u liggende verkenning is geen waarderingstekening opgenomen.

Bij het rapport is gebruik gemaakt van een viertal uitgaven die in het verleden over het Seminarie Beekvliet zijn verschenen. Dit zijn achtereenvolgens **Beekvliet's Eeuwfeest 1815-1915** Uitg. Klein Seminarie St.Michielsgestel 15 april 1915 . **150 jaar Klein Seminarie van het bisdom 's-Hertogenbosch 1815-1965** Historische Schets door W.H.Th.Knippenberg okt.1965. **BEEKVLIET 200 jaar buitengewoon** Hoofredactie Cees ter Stege Uitg. Stichting Beekvliet 2015. **Speuren naar sporen van Beekvliet** Wandeling over historische grond Uitg. Heemkundevereniging De Heerlijkheid Herlaar, Redactie Rien van Eck 2015. Verder is nuttige informatie verkregen door de heemkundeleden Jan Spit en Koos Loose en de buurman van Beekvliet, de heer Henk van de Heuvel. Robert van Erp heeft een aantal waardevolle foto's uit zijn rijke verzameling aangeleverd. Gijs Sterks heeft de foto's van dit rapport gemaakt. Koos Loose heeft dit aangevuld met het fotograferen van enkele moeilijk toegankelijke plaatsen van het gebouw.

Inleiding

De boerderij van het voormalige Seminarie Beekvliet te Sint-Michielsgestel bevindt zich links van het monumentale hoofdgebouw. Ze staat slechts een tiental meters verwijderd van de majestueuze voorgevel van dit rijksmonument. Hoofdgebouw en boerderij zijn de enige gebouwen die nog resteren van het omvangrijke seminariecomplex, dat zich hier tot aan de jaren 1980 uitstrekte. Thans staan deze gebouwen ingepakt tussen de huizen van een vanaf de jaren tachtig aangelegde woonwijk. Wat eveneens herinnert aan de tijd van het seminarie is de oorspronkelijke toegangslaan tot het complex, de Seminarielaan. Aan deze laan ligt een restant van de bij het seminarie horende Engelse landschapstuin met ertegenover een ietwat opgeleukte oude dienstwoning. Aan deze “Engelse Tuin” grenst een historische laan waar voorheen de priesters al wandelend hun breviergebeden lazen, de Kastanjelaan. Deze laatste heeft echter niet meer de oorspronkelijke bomen uit de 19^e eeuw. Iets buiten het huidige ensemble maar eertijds behorend tot het seminarieterrein, ligt het Duitse Bos.

Al deze ingrediënten tesamen roepen, komend vanaf de Seminarielaan, het gevoel op dat hier historische grond wordt betreden. De sfeer van het Rijke Roomse Leven, dat op deze plaats vanaf 1815 geleidelijk gestalte kreeg en hier tot grote bloei kwam, kan men nog duidelijk proeven. De locatie biedt daarnaast nog enkele belangrijke aanknopingspunten met het meer recente verleden. Zo is het seminarie gedurende een aantal jaren in de Tweede Wereldoorlog geheel ontruimd geweest. Het was ingericht tot een nationaal gijzelaarskamp, waar een groot aantal belangrijke personen uit de Nederlandse samenleving door de Duitse bezettingsmacht geïnterneerd was.

Toen Seminarie Beekvliet begin jaren zeventig werd opgeheven en de gebouwen niet langer gebruikt werden voor onderwijsdoeleinden werd het hoofdgebouw een woonlocatie voor Surinaamse Javanen. Bij de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 werden deze mensen in Nederland gehuisvest. De Javanen zijn later verhuisd naar een nieuwe woonvorm naast de monumentale voorbouw. De woonvorm is voorzien van een kleine koepelmoskee. Doordat het aantal Javanen sterk is afgenomen, is de moskee niet meer als zodanig in gebruik. Maar ook dit laatste stukje recente geschiedenis heeft een plaats gekregen in het historische ensemble van Seminarie Beekvliet.

Niet alleen de resterende gebouwen en hun onmiddellijke omgeving zijn een herinnering aan het roemrijke verleden van het seminarie maar ook de actuele expositie over de gijzelaars. De historische boerderij van Beekvliet heeft hierdoor momenteel een passende bestemming gekregen. Hoewel dit gebouw door de latere functieverandering tot welzijnscentrum niet meer als een authentieke boerderij oogt, is de oude kern ervan geheel intact gebleven. Het oorspronkelijke exterieur zit nog verscholen achter de in de jaren 1950 vernieuwde gevels. In het interieur zijn de authentieke balklagen en kapconstructie nog volledig intact.

Een nauwkeurig bouwhistorisch onderzoek, waarbij ook de historische context met het seminarie wordt meegenomen, is in dit rapport vastgelegd. In deze bouwhistorische verkenning, is het boerderijgebouw gedetailleerd beschreven en gedocumenteerd. Het rapport mondt uit in de vaststelling van een vijftal waarden aan de hand waarvan men kan beoordelen of het voormalige boerderijgebouw voldoende cultuurhistorische waarde heeft om het voor de toekomst op deze plaats te behouden.

Beekvliet en boerderij in historische context

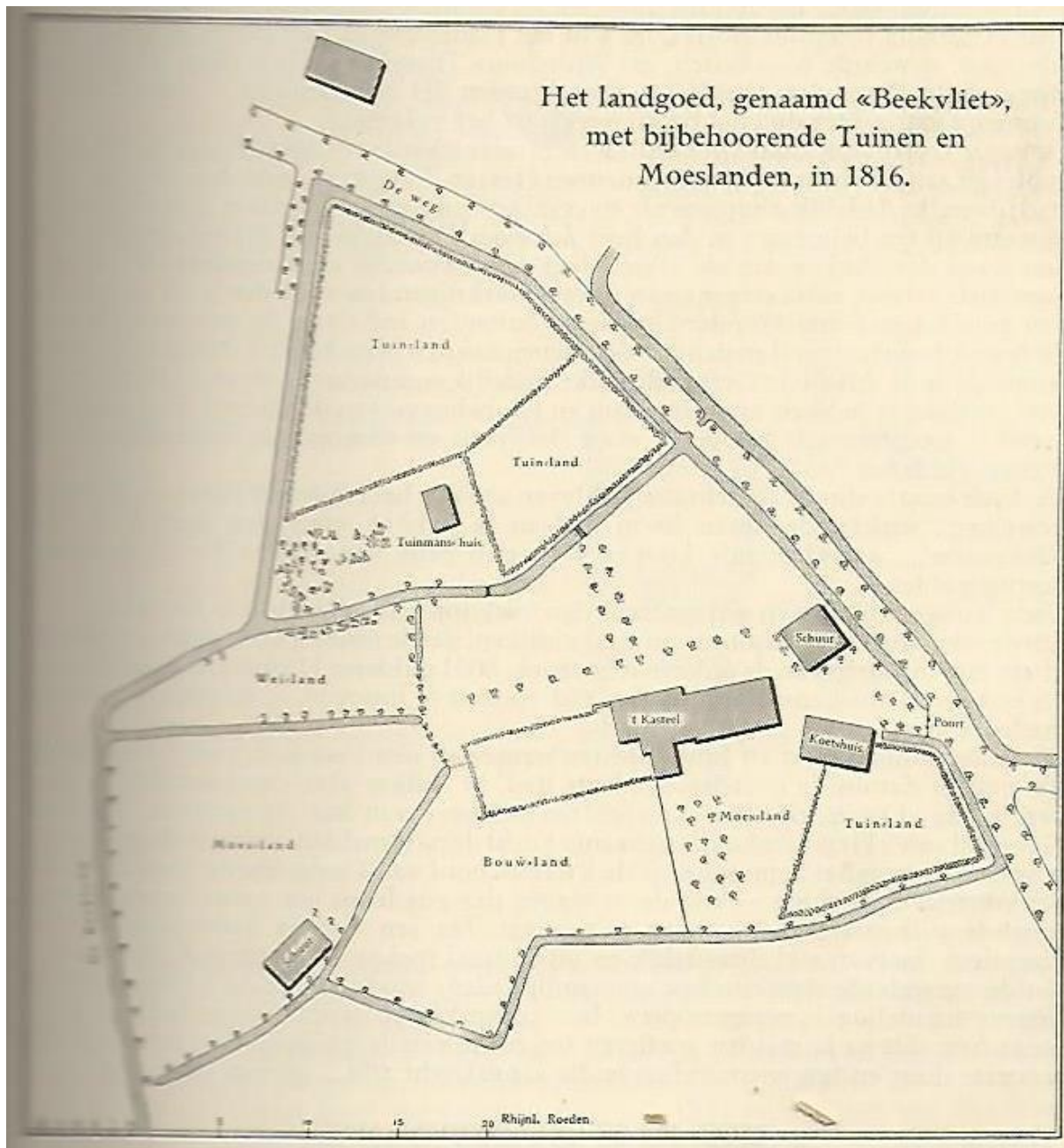
Wat meteen opvalt als men de twee resterende gebouwen van Seminarie Beekvliet ziet, is de ietwat vreemde en onlogische positionering van een alledaags utilitair gebouw vlak naast een chique representatieve voorgevel. Het eenvoudige boerderijgebouw vormt daarbij ook nog een barrière tussen het plantsoen voor het deftige hoofdgebouw en de aansluitende Engelse Tuin. Men kan zich voorstellen dat zo'n positionering, planmatig gezien, geen hoogstandje wordt gevonden. Het feit dat de twee gebouwen zo vlak bij elkaar staan, heeft echter te maken met het historisch verloop van de ontwikkeling van het seminariecomplex Beekvliet.

Het begin in 1815

Klein Seminarie Beekvliet is in 1815 begonnen in Kasteel Veebeek te Berlicum. Het bisdom 's-Hertogenbosch vindt in die tijd dat een woonlocatie buiten de verleidingen van de grote stad beter is voor de vorming van toekomstige priesters. Het bisdom laat dan ook haar oog vallen op een van de buitenplaatsen in de omgeving van de stad. Een landgoed met kasteel biedt voldoende ruimte voor de huisvesting van een groeiend aantal "kwekelingen" en priesterleraren. Bovendien kan op de bijbehorende landerijen het voedsel verbouwd worden voor de bewoners. Traditiegetrouw beschikt een buitenplaats immers over een of meerdere boerderijen. Een landelijke ligging biedt bovendien een handige gelegenheid tot uitbreiding van de bestaande bebouwing, het maken van wandelingen, de aanleg van beugelbanen voor de noodzakelijke ontspanning en het aanplanten van een laan voor het dagelijkse breviergebed van de priesters.

Doordat al spoedig blijkt dat de gebouwen van Veebeek te klein zijn en de locatie bovendien

op bepaalde tijden te lijden heeft van wateroverlast, verhuist het seminarie reeds in 1817 naar Kasteel Beekvliet te Sint-Michielsgestel. Kasteel Beekvliet is een 18^e eeuws landhuis, gelegen binnen een ruime gracht. Het hoofdgebouw heeft aan de noordzijde een verhoogde ingangspartij met dubbele stenen trap en aan de oostzijde een rechthoekige aanbouw.. De aanbouw heeft de functie van berging en brandhuis. Aan de westzijde bevindt zich een omsloten binnentuin, grenzend aan het hoofdgebouw. Het is in die tijd omgeven door landerijen en tuinen binnen de gracht en het beekje De Beekloop. Deze laatste mondt uit in de nabij gelegen Dommel. Bij het landhuis ligt een kleine tuinderswoning naast landerijen, moestuinen en een boomgaard. Ter plaatse van de huidige boerderij bevindt zich in 1816 reeds een gebouw dat min of meer dezelfde vorm en omvang heeft. Het is in die tijd een koetshuis. Naast dit koetshuis staat een schuur. De hoofdtoegang naar het kasteel is aan de noordzijde. Een (houten) brug over de gracht en een laan leiden naar de ingangspartij. Een tweede toegang met poort bevindt zich vlakbij het koetshuis. Verder staat op het landgoed nog een kleinere schuur. Aangezien de tuinmanswoning, de twee schuren en de aanbouw aan het kasteel met de berging en brandhuis kort na 1817 zijn afgebroken, zijn het waarschijnlijk geen stenen gebouwen geweest. Op het kaartje uit 1816 staat buiten het landgoed aan de noordzijde een rechthoekig gebouw ingetekend. Het is niet onmogelijk dat dit in die tijd de boerderij is die bij het kasteel hoort.

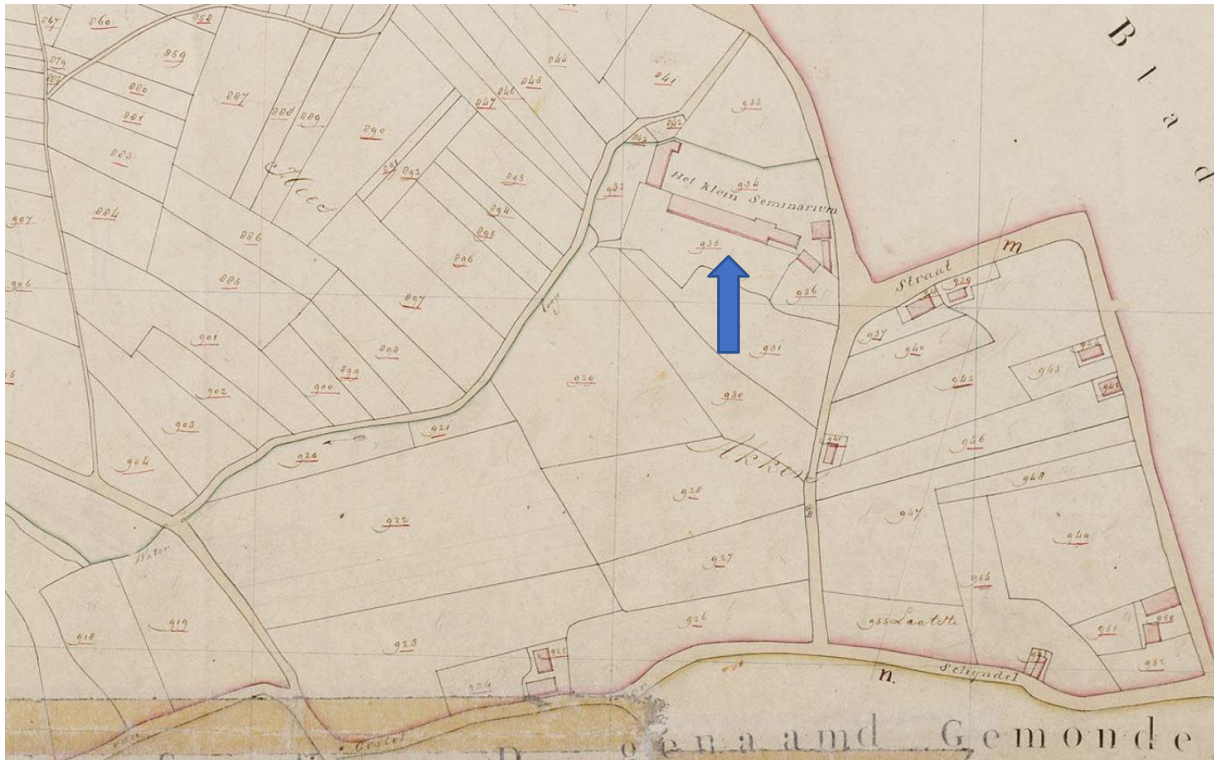

Plattegrond van het landgoed Beekvliet. Uit: *Beekvliet's Eeuwfeest 1815-1915* Uitg. Klein Seminarie St. Michielsgestel april 1915

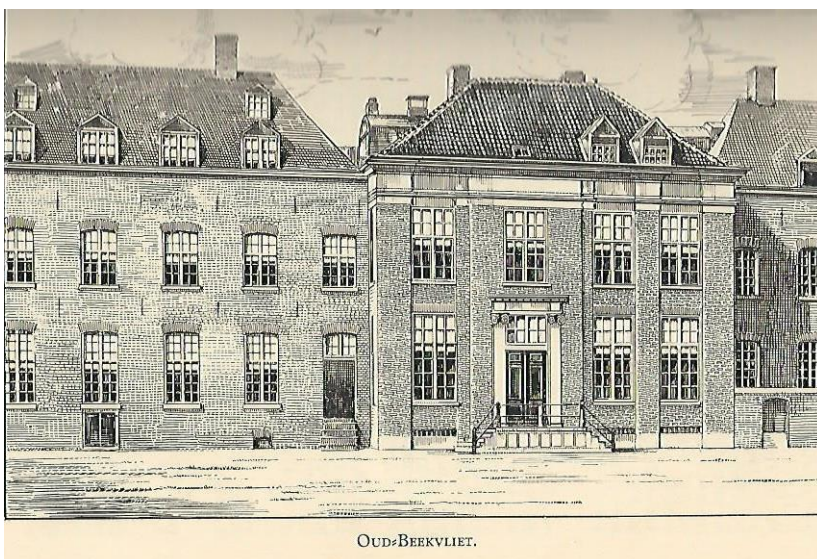
Ontwikkelingen in de 19^e eeuw.

Op de kadasterkaart van 1811-1832 is het landhuis reeds in gebruik als seminarie. Aan de westzijde van het kasteel is een lange vleugel gebouwd. Aan de oostzijde is de oorspronkelijke aanbouw van berging/brandhuis nog aanwezig. Deze wordt in 1823 gesloopt ten behoeve van een nieuwe seminarievleugel. De kadasterkaart zal derhalve uit ongeveer 1820 dateren. Het langgerekte gebouw met knik, op het kaartje links boven, is waarschijnlijk de nieuwe boerderij van het seminarie ofwel een nutsgebouw in die richting. Tussen het koetshuis en deschoor bevindt zich een muur. Het koetshuis wordt in de eerste helft van de 19^e eeuw nog in

die functie genoemd. Rond 1850 wordt de schuur naast het koetshuis afgebroken en in de jaren daarna wordt het seminariecomplex uitgebreid met een kapel en enkele nieuwe vleugels aan de bestaande gebouwen. In 1865 wordt de Engelse Tuin en de Kastanjelaan aangelegd. Deze laatste is bestemd voor de priesters om te brevieren. In 1890 wordt het koetshuis afgebroken om plaats te maken voor een nieuwe boerderij in een L-vorm. De muur naast de boerderij, langs de weg, blijft behouden. Er is een langgerekt bijgebouw tegenaan gebouwd. De eeuw wordt afgesloten met de bouw van een zusterklooster in 1899.

Kadasterkaart uit 1811-1832. Het landhuis is uitgebreid tot seminarie met klaslokalen, eetzaal en slaapzaal. Het koetshuis en de schuur rechts van het gebouw zijn nog aanwezig. Tussen de twee gebouwen bevindt zich een smal langgerekt bouwsel. Waarschijnlijk is dit een stenen muur. Linksboven is een nieuw langwerpig gebouw met een knik dat een utilitaire functie kan hebben voor tuin en landerijen (boerderij?). De tuinmanswoning is nog aanwezig.

Tekening van het 18^e eeuwse landhuis met links en rechts de nieuwe aanbouwen van het seminarie uit 1817 en 1823

*Uit: Beekvliet's Eeuwfeest.
Uitg. Klein Seminarie
St. Michielsgestel 1915.*

Twintigste eeuw

Tot aan het begin van de twintigste eeuw vormt de in 1890 gebouwde boerderij een harmonieuze eenheid met het kasteel-landhuis en de 19^e eeuwse bebouwing van het seminariecomplex. Dit verandert in 1905-1907 met de bouw van het nieuwe hoofdgebouw. Dit majestueuze bouwwerk van zo'n zeventig meter lang is een pronkstuk uit het Rijke Roomse Leven. In 1918 wordt het nogmaals verlengd zodat de voorgevel van ruim tachtig meter reikt tot vlak voor de boerderij. De toegang tot het seminariecomplex verschuift van denoordzijde naar de oostzijde naast de boerderij. Om de bouw van het nieuwe representatiegebouw mogelijk te maken, is het oude landhuis samen met de zijvleugel uit 1823 gesloopt.

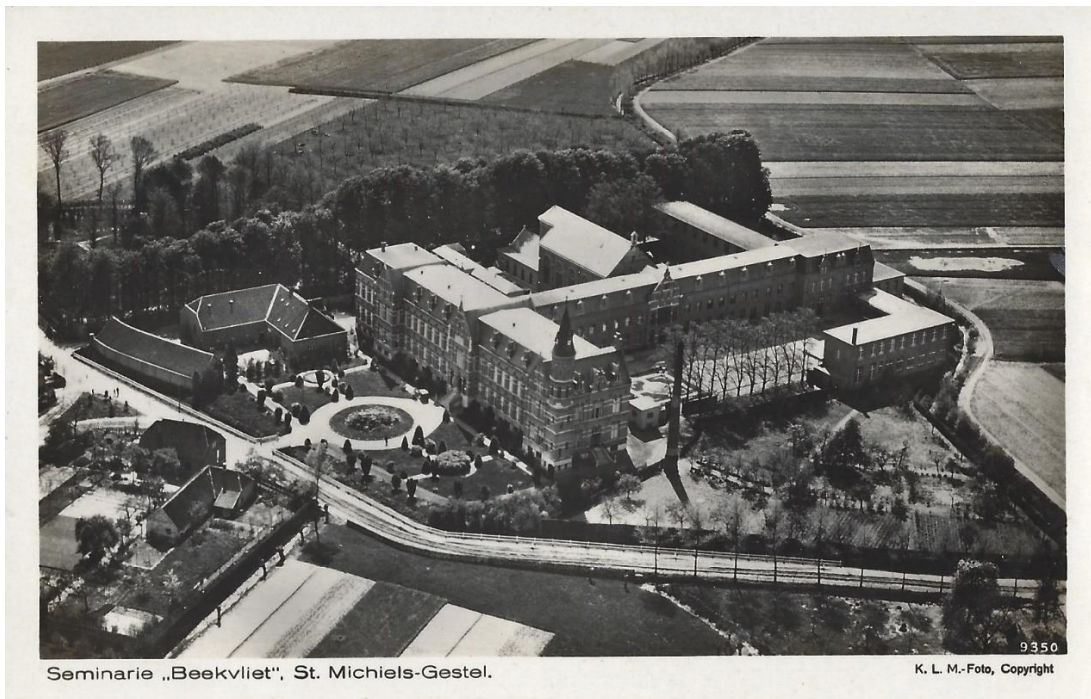

(812)

Klein Seminarie, St. Michielsgestel.

Kasteel Beekvliet dat vanwege de bouw van het nieuwe hoofdgebouw in 1905 is gesloopt,.

(Foto J. David, Parijs. Coll. Robert van Erp Sint- Michielsgestel)

Seminarie „Beekvliet“, St. Michiels-Gestel.

9350
K. L. M.-Foto, Copyright

Het hoofdgebouw uit 1907 en 1918 met links ervan de boerderij in L-vorm uit 1890. Het langwerpige bijgebouw aan de weg bij de boerderij is aan de bestaande muur gebouwd en dient in die tijd als varkensstal. Foto van vóór 1930. (Collectie Robert van Erp)

In de jaren dertig neemt het aantal seminaristen (de benaming “kwekeling” wordt niet langer gehanteerd) zodanig toe dat het complex moet worden uitgebreid met twee grote gebouwen, ontworpen door architect Hendrik Valk. Ook wordt het later zo genoemde Duitse Bos aangelegd. In 1942 wordt Beekvliet gevorderd door de Duitsers en vervolgens wordt in 1943 de Duitse Bouw aan het complex toegevoegd. In het voorjaar van 1944 “is er brand geweest in de stallen” (1). Waarschijnlijk is toen het korte deel van de L-vorm beschadigd. In de late jaren vijftig heeft Beekvliet iets meer dan 400 seminaristen, het grootste aantal uit haar bestaan. In die jaren wordt de kapel verbouwd, worden de sportvelden uitgebreid en wordt buiten het complex aan de oostzijde een nieuwe boerderij gebouwd.

(1) *Gedenkboek Beekvliet en Vier Jaar Indisch Gijzelaar (Rijshouwer)*. Met dank aan Jan Spit.

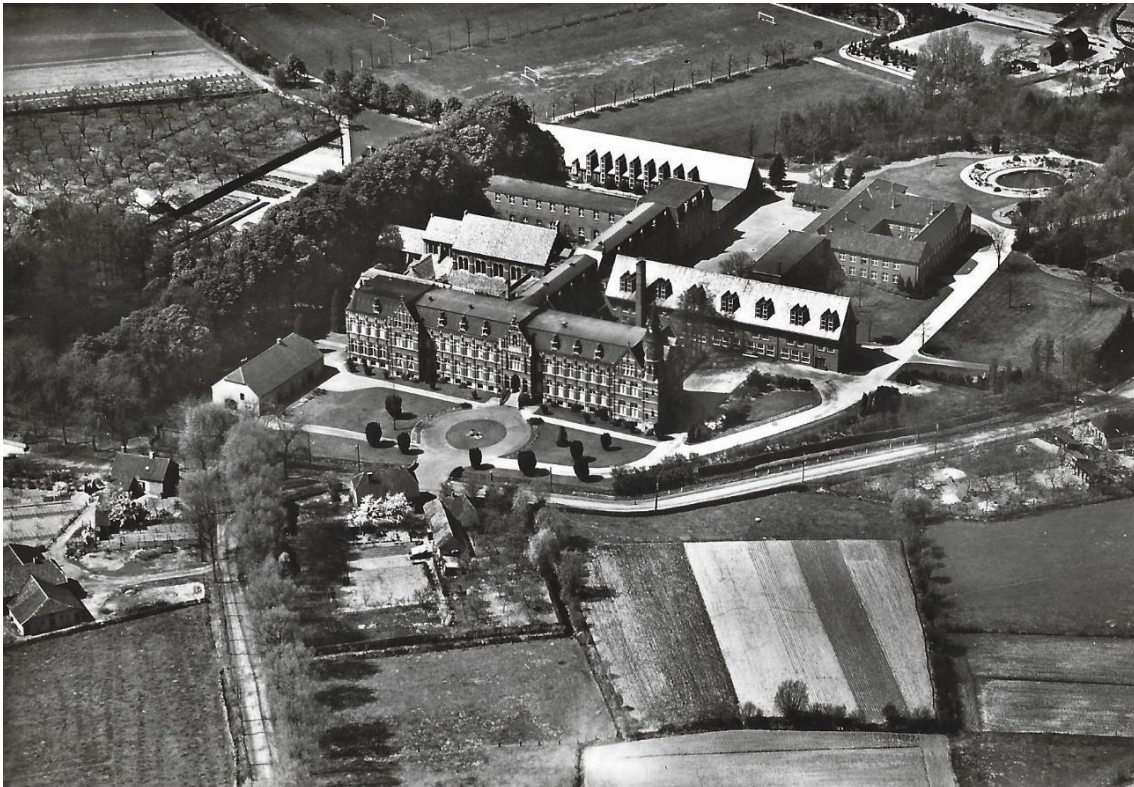

Beekvliet na de uitbreiding van de jaren dertig. Het complex ligt nog helemaal in landelijk gebied met boerderijen. (Foto collectie Robert van Erp)

Ontwikkeling van het boerderijgebouw

Zoals we reeds gezien hebben is de Beekvlietboerderij ontstaan uit het koetshuis dat bij het landhuis hoorde. Dit verklaart de locatie van het huidige gebouw. Als de nieuwe boerderij in 1890 tot stand komt, zal aan de stenen muur langs de toegangsweg het bijgebouw zijn gebouwd. Dit verklaart waarschijnlijk de gebogen vorm ervan. In het boerderijgebouw bevindt zich tevens een bakkerij, een washuis, een paar linnenkamers en een droogzolder. Er is een grote schouw waar de hammen worden gerookt. Tegen de gevel is tot in de jaren twintig een karnwiel bevestigd, waarin een hond loopt voor het karnen van boter in de karnton die in het interieur staat. In de boerderij werkt een boerderijknecht met daarnaast een “hulp koemeid”.

Tot de jaren vijftig ligt het seminarie nog geheel in landelijk gebied, te midden van akkers en weilanden met boerderijen. De door brand gehavende Beekvlietboerderij is een van deze boerenhoeven. Na de oorlog besluit men de boerderij op die plaats niet meer volledig te herstellen maar beperkt zich tot herstel van het lange gedeelte van de L-vorm. Waarschijnlijk speelt ook de gedachte mee dat de bedrijvigheid van een boerderij zo vlak voor het hoofdgebouw geen ideale situatie is. De oude boerderij verliest dan ook haar functie nadat in 1950 op een perceel achter de dienstwoning aan de Seminarielaan een nieuwe boerderij is gebouwd. Het zicht vanaf de met klinkers belegde toegangslaan op de imposante gevel van het hoofdgebouw wordt hierdoor aanmerkelijk versterkt. Dit is geheel in lijn met de uitstraling van het Rijke Roomse Leven uit de vroege jaren vijftig.

Beekvliet in het begin van de jaren vijftig. Rechts boven is de Duitse Bouw uit 1943 met daarachter de Duitse tuin en bos. De boerderij is verkleind tot haar huidige grootte. De nieuwe boerderij is links onder op de foto gedeeltelijk zichtbaar. De omgeving is nog landelijk. Het hoofdgebouw komt prominent in beeld. (Fotocollectie Robert van Erp)

In het verkleinde boerderijgebouw krijgen in 1950 de verschillende ambachtslieden, die op het seminarie werkzaam zijn, een eigen ruimte met toegangsdeur. Daarnaast worden er enkele utilitaire ruimten ingericht. Zo komt er een werkplaats voor de schilder en de elektricien, een bakkerij en slagerij, twee garages, een kolenhok, schaftlokaal, toilet, trap en een ruimte voor de fietsen. Het langwerpige bijgebouw tegen de oude stenen muur verandert geleidelijk in een rij garageboxen voor de “professoren” die een auto hebben aangeschaft.

Bij bovengenoemde verbouwing krijgt het restant van de voormalige boerderij een nieuwe schil van buitengevels. Hierbij blijven de bestaande gevels gehandhaafd. Dit laatste is noodzakelijk, aangezien de zware balken waarop de kaspanten rusten door de bestaande gevels worden gedragen. Het metselwerk met de ornamentiek boven ramen en deuren en de dubbele XX in de bovenlichten is verwant aan de wederopbouwstijl. Deze dubbele XX is

overigens niet (meer?) aanwezig. Het aanbrengen van vele ramen en deuren in de gevels is ten koste gegaan van het boerderijkarakter van het gebouw. Dit schuilt thans voornamelijk in de nog originele bouwmassa.

Beekvlietboerderij, bouwtekening uit 1950 (Collectie BHIC)

Na de opheffing van het seminarie eind jaren zestig komt het complex in handen van de gemeente Sint-Michielsgestel. Na de huisvesting van de Surinaamse Javanen in 1975 valt in de daaropvolgende jaren de overige bebouwing onder de slopershamer. In 1990 wordt de boerderij nogmaals verbouwd tot Welzijnscentrum Partis. Bij deze laatste verbouwing heeft het gebouw zijn huidige vorm gekregen. Momenteel gebruikt Heemkundevereniging De Heerlijkheid Herlaar het als tentoonstellingsruimte met de reeds genoemde tentoonstelling over de periode van het gijzelaarskamp Beekvliet 1942 - 1944.

Omgeving boerderij

De boerderij ligt centraal in de overgebleven elementen van Seminarie Beekvliet. Aan de zuidzijde ligt de toegangsweg Seminarielaan met de Engelse Tuin. Aan de oostzijde staat de oude dienstwoning van het seminarie. Aan de noordzijde bevindt zich het plantsoen voor het hoofdgebouw. Aan de westzijde bevinden zich achtereenvolgens het monumentale hoofdgebouw, de oude brevierlaan Kastanjelaan en de koepelmoskee van de Surinaamse Javanen.

Conclusie

Hoewel de boerderij zo vlak naast het hoofdgebouw in de ogen van een aantal mensen zal detoneren, ontleent ze haar monumentale waarde voornamelijk als een historisch onderdeel van het eertijds uitgebreide complex van Klein Seminarie Beekvliet. Het is thans een belangrijk historisch element in de ensemblewaarde van de gebouwen en tuinen, die nog herinneren aan dit voor Brabant belangrijke kerkelijk instituut.

Advies

Het gebouw in wederopbouw stijl uit 1950 is nog nagenoeg geheel aanwezig. Het is de uitdrukking van de laatste fase van het gebruik van het gebouw door het seminarie. De onderdelen die bij de verbouwing in 1990 zijn gewijzigd, zijn als bouwspoor in de gevels behouden gebleven. Ook zijn de oorspronkelijke gevels uit 1890 als binnenblad van de buitengevels behouden. De balk- en kapconstructie uit 1890 zijn nog geheel intact. Wij adviseren derhalve om het gebouw uit 1950 zoveel mogelijk ongewijzigd te laten. De erker in de zuidgevel uit 1990 is o.i. een storende factor en doet afbreuk aan de cultuurhistorische waarde. In het interieur hebben de plafonds cultuurhistorisch gezien indifferente waarde. Dit wil niet zeggen dat ze dienen te worden geamoveerd. Zolang de hoofdconstructie behouden blijft, wel of niet zichtbaar, is de cultuurhistorische waarde immers gewaarborgd.